



“We zijn overgeleverd aan de integriteit van overheden en bedrijven”

# BIG DATA BIEDEN GEEN KEUS

Overheden en bedrijven verzamelen op grote schaal gegevens over burgers. Maar wat doen ze met deze zogenoemde Big Data en wat zijn de gevolgen voor onze privacy? Wetenschapper Bart van der Sloot waarschuwt en pleit voor een systeem van grondplichten in plaats van grondrechten. Tekst: Rob Edens Foto's: Bas Kijzers

**J**e koopt een pakje sigaretten voor je schoonmoeder, betaalt met je pinpas en moet vervolgens meer premie betalen aan de zorgverzekeraar omdat die denkt dat je rookt. Je bank kan zien dat je viltjes koopt voor onder je stoelpoten en sluit een gunstige inboedelverzekering af; blijkbaar ben jij zuinig op je spullen. En een uitvaartverzekeraar die ziet dat je dagelijks naar de sportschool gaat, berekent daarom een lage premie – langer leven betekent immers langer premie betalen. Maar de verzekeraar kan ook zien dat je geen rood fruit eet. Hij meldt: als je dat wél gaat doen, betaal je nog minder.

## Belangen

Toekomstmuziek? Wetenschapper Bart van der Sloot, gespecialiseerd in Big Data, sluit het niet uit. Feit is dat overheid en bedrijven op grote schaal gegevens van burgers en klanten verzamelen. De belangrijkste reden voor de

overheid om dat te doen is veiligheid (bestrijding van terrorisme bijvoorbeeld) en efficiëntie (denk aan de belastingaangifte die al is ingevuld door de Belastingdienst). Bedrijven zijn uit op geld. Hoe meer ze weten van – potentiële - klanten, des te beter kunnen ze daarop inspelen. Van der Sloot: 'Hét kenmerk van Big Data is dat gegevens op grote schaal worden verworven, zonder dat van tevoren duidelijk is waarvoor ze precies worden gebruikt.'

## Voorbeelden

Van der Sloot praat liever niet over mogelijke, concrete toepassingen van Big Data, zoals aan het begin van dit artikel wordt gedaan. Uw interviewer stond tijdens een recente bijeenkomst, waarop Van der Sloot sprak over Big Data, op het punt om daar naar te vragen, toen hij zei: 'En we moeten eens ophouden steeds maar weer concrete voorbeelden proberen te verzinnen.' Nu zegt hij, in zijn werkkamer in

## Gevangen in je profiel

Door Big Data is het - steeds meer - mogelijk specifieke informatie aan te bieden. Mensen laten sporen na op internet, via hun smartphone, door de registratie van klantkaarten, door het lidmaatschap van sportclubs, door de autonavigatie, et cetera. Aanbieders van informatie kunnen hierdoor inspelen op wat zij denken dat mensen interesseert. Dat kan handig zijn. Er zijn supermarkten die klanten persoonlijk aanbiedingen voorschotelen, afhankelijk van eerdere aankopen. En er is niets op tegen dat de overheid een subsidie onder de aandacht brengt van juist die mensen die er recht op hebben.

Maar er is ook een keerzijde. Mensen kunnen op den duur gevangen raken in een persoonlijk profiel, ook wel *filter bubble* genoemd. Hierdoor zie je de werkelijkheid niet meer. Een bekend voorbeeld: de één die zoekt op oliemaatschappij BP krijgt alleen hits op mogelijkheden om te investeren in het bedrijf; iemand ander krijgt slechts informatie over milieuvervuiling.

“

Afwegen individueel recht tegen algemeen belang kan niet meer”

hartje Amsterdam: ‘Ik wil het best over voorbeelden hebben hoor. Maar het gaat een beetje voorbij aan de belangrijkste ontwikkelingen. Die zijn groter en structureler van aard dan je in voorbeelden kunt vatten. Voorbeelden, hoezeer ze ook tot de verbeelding spreken, leiden af. Want als je het daarover gaat hebben, zegt iemand: nou, dat is toch helemaal niet erg, dat je minder premie betaalt als je gezond leeft? Of: als je niets fout doet, heb je toch ook niets te vrezen?’

Is dat dan niet zo? Van der Sloot: ‘Het is de verkeerde vraag! Stel: ik ken jou niet en ik kom je op straat tegen. Ik vraag je: wat verdien je, ben je getrouwd, heb je kinderen, waar woon je en waarom heb je eigenlijk een blauw overhemd aan? Dan zeg je: waarom wil je dat allemaal weten? Het is iets anders als we elkaar in de kroeg tegenkomen en in gesprek raken. Dan kan je ervoor kiezen elkaar te vertellen wat je kwijt wilt. Het punt is: bij Big Data heb je geen keus. Je bent aan de integriteit van bedrijven en overheden overgeleverd. Wat gaan zij doen met jouw gegevens? Over die tendens moeten we nadenken.’

### Privacy

Van der Sloot legt uit dat het huidige systeem van privacywetgeving eigenlijk niet meer goed aansluit bij de actuele ontwikkelingen. Die wetgeving heeft een paar pijlers: registreer en verzamel zo min mogelijk gegevens van mensen, er moet sprake zijn van doelbinding (‘wat gebeurt er met de gegevens?’) en vertrouwelijkheid. Die uitgangspunten gelden allemaal juist niet bij Big Data, aldus Van der Sloot. Want hierbij worden zo veel mogelijk persoonsgegevens verzameld door camera’s, telefoontaps, GPS-systemen en internet-monitoring en opgeslagen in databases. De gegevens worden vervolgens verwerkt tot groepsprofielen en geanalyseerd. Dat kan zijn om terrorisme te bestrijden, gedrag te

beïnvloeden in de gewenste richting (*nudging*), maar ook om risicoprofielen in kaart te brengen, bijvoorbeeld door verzekeraars, of voor reclamedoelinden.

### Belangen

Kenmerkend is dat individuele en algemene belangen steeds onduidelijker worden. ‘De NSA-affaire, waarbij de Amerikaanse inlichtingendienst op grote schaal bleek te hebben afgeluisterd, is een treffend voorbeeld. Er werden massaal gegevens verzameld. Ik als individu kan niet zeggen dat dat afluisteren mij persoonlijk heeft geschaad. Maar de NSA kon tijdens hoorzittingen in de VS ook niet duidelijk maken wat het nou eigenlijk heeft opgeleverd. Niet omdat de NSA dat niet wilde, maar omdat dat niet kon!’

Privacywetgeving gaat verder uit van individuele rechten die je kunt uitoefenen tegenover bedrijven of overheid. Maar in het geval van Big Data is het onzin om te denken dat je dat recht als individu kunt afdwingen, stelt Van der Sloot. ‘In deze discussie wordt nogal eens de denkfout gemaakt dat het hier gaat om veiligheid versus privacy. Maar daar gaat het helemaal niet om. We hebben het hier over gegevens die niet direct te koppelen zijn aan één persoon. Ze worden juist gebruikt om algemene profielen en statistische verbanden te leggen. Als individu lukt het je echt niet om aan te tonen dat jij daardoor schade lijdt.’

### Meer debat

Van der Sloot, die meeschrijft aan een rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over hoe om te gaan met Big Data, vindt het belangrijk dat er meer debat komt over privacy anno 2015. ‘Het concept van het afwegen van een individueel recht tegen een algemeen belang is niet meer houdbaar.’

Om precies deze reden keek hij met meer dan gemiddelde belangstelling naar een recente uitspraak van de rechtbank Den Haag over de claim van Urgenda. Dit is een burgerplatform dat vindt dat de overheid meer moet doen om uitstoot van broeikasgassen tegen te gaan. De rechter verplichtte de staat om dat inderdaad te doen. Van der Sloot: ‘Dan gaat het dus om een zorgplicht van de staat. Niemand kan zeggen: als er niet meer wordt gedaan tegen de uitstoot van broeikasgassen, gaat dat ten koste

van mijn individuele gezondheid. Milieurecht staat dergelijke *class actions* toe. Misschien moet het in de privacywetgeving ook die kant op. Dat zou betekenen dat er niet meer een individueel recht is op privacy, maar dat de overheid de *plicht* heeft om ieders privacy te beschermen. Zo was het ooit ook bedoeld: er moet een goede reden zijn iemands huis binnen te dringen. Als die reden er niet is, mag het ook niet.’ ■



### Bart van der Sloot (‘Mijn geboortjaar? Waarom wil je dat weten?’)

Bart van der Sloot studeerde filosofie en recht aan de universiteiten van Nijmegen, Amsterdam en Bologna. Hij werkt bij het Instituut voor Informatierecht van de Universiteit van Amsterdam (UvA). Hij is tevens coördinator van het Amsterdam Platform voor Privacy Research. Dit platform bestaat uit circa zeventig UvA-medewerkers die zich richten op privacy vanuit verschillende invalshoeken en disciplines. Van der Sloot schrijft een dissertatie over een ethische benadering van privacyvraagstukken. Hij werkt tevens bij de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid aan een rapport over de regulering van Big Data in verband met veiligheid en privacy.

# WABLIEF?

## Noodweer en noodweerexces



Het recht in eigen hand nemen mag niet. Toch wordt het in uitzonderlijke situaties niet bestraft, namelijk als het gaat om **noodweer**.



Wilt u een term uitgelegd krijgen? Mail naar [redactie@rechtspraak.nl](mailto:redactie@rechtspraak.nl)

We spreken over noodweer als iemand in een situatie belandt waarin hij zichzelf of een ander moet beschermen. Bijvoorbeeld door zich te verdedigen als hij plotseling door iemand wordt aangevallen. Gebruik van geweld is strafbaar, maar in dit geval mogelijk toegestaan, voor zover het nodig is als verdediging tegen een directe dreiging. Ook het beschermen van spullen, van jezelf of van een ander, kan onder noodweer vallen.

Of er sprake is van noodweer, bepaalt de rechter. Er gelden strenge regels. Is vluchten nog mogelijk? Kan de politie worden gewaarschuwd of op een andere manier om hulp worden gevraagd? Dan moet dat gebeuren – noodweer wordt alleen erkend als de belaagde écht niet anders kon. En als het dan niet anders kan, moet de verdediging wel in verhouding staan tot de situatie. Je mag bijvoorbeeld iemand niet tot moes slaan als hij je tas steelt.

Wel mag de dief worden vastgehouden tot de politie er is.

Maar wat als iemand in een extreem heftige situatie toch te ver gaat? Dat hij letterlijk en figuurlijk doorslaat terwijl het gevaar al is geweken, bijvoorbeeld omdat hij doodsbang is? De rechter kan dan besluiten dat hij niet strafbaar is, als zijn paniek het directe gevolg is van een aanval. Dit noemen we ‘noodweerexces’.

### In de wet staat het zo (art. 41 Wetboek van Strafrecht):

Niet strafbaar is hij die een feit begaat, geboden door de noodzakelijke verdediging van eigen of eens anders lijf, eerbaarheid of goed tegen ogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding.

Niet strafbaar is de overschrijding van de grenzen van noodzakelijke verdediging, indien zij het onmiddellijk gevolg is geweest van een hevige gemoedsbeweging, door de aanranding veroorzaakt.